

ISSN 1999-4214 (print)

ISSN 2957-5095 (online)

ЕУРАЗИЯ ГУМАНИТАРЛЫҚ ИНСТИТУТЫНЫҢ

ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК

ЕВРАЗИЙСКОГО
ГУМАНИТАРНОГО
ИНСТИТУТА

BULLETIN

OF THE EURASIAN
HUMANITIES
INSTITUTE

№3/2025

Жылына 4 рет шығады
2001 ж. шыға бастаған

Выходит 4 раза в год
Начал издаваться с 2001 г.

Published 4 times a year
Began to be published in 2001

Астана, 2025

Бас редактор **Дауренбекова Л.Н.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
филология ғылымдарының кандидаты
Жауапты редактор **Алимбаев А.Е.**
А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институтының доценті,
философия докторы (PhD)

Редакция алқасы

Аймұхамбет Ж.Ә.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Ақтаева К.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Мицкевич атындағы Польша университеті, Познань, Польша.
Әбсадық А.А.	филология ғылымдарының докторы, профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Аасланд Е.	философия докторы (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Солтүстік Кавказ федералды университеті, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	филология ғылымдарының кандидаты, доцент Ә. Бөкейхан атындағы университеті, Семей, Қазақстан
Ермекова Т.Н.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан
Есиркепова К.Қ.	филология ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор, А. Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, Қостанай, Қазақстан
Жүсіпов Н.Қ.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан
Каранфил Г.	философия докторы (PhD), профессор, Комрат мемлекеттік университеті, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Алишер Навои атындағы Ташкент мемлекеттік өзбек тілі мен әдебиеті университеті, Ташкент, Өзбекстан
Қамзабекұлы Д.	ҚР ҰҒА академигі, филология ғылымдарының докторы, профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, Астана, Қазақстан
Құрысжан Л.Ә.	филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Ханкук шетелтану университеті, Сеул, Оңтүстік Корея
Онер М.	философия докторы (PhD), профессор, Эгей университеті, Измир, Туркия
Олдфилд А.	Философия докторы (PhD), профессор, Каролина Университеті Каролина, АҚШ
Пименова М.В.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Шет ел тілдері институты, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	филология ғылымдарының докторы, профессор, Қазан федералды университеті, Қазан, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	философия докторы (PhD), профессор, Токат Газиосманпаша университеті, Токат, Түркия

Редакцияның мекенжайы: 010009, Астана қ., Жұмабаев даңғ., 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Еуразия гуманитарлық институтының Хабаршысы.
Меншіктенуші: «А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты»
Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі Ақпарат комитетінде қайта есепке қойылды. Тіркеу № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Басуға 26.09.2025 ж. қол қойылды. Пішімі 60*84 1\8. Қағаз офсеттік Көлемі. БТ.
Таралымы 200 дана. Бағасы келісім бойынша. Тапсырыс № 89
«Ақтаев У.Е.» баспасында басылып шықты

© А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты

Главный редактор **Дауренбекова Л.Н.**
Кандидат филологических наук, доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова
Ответственный редактор **Алимбаев А.Е.**
Доктор философии (PhD), доцент Евразийского гуманитарного института имени
А.К. Кусаинова

Редакционная коллегия

Аймухамбет Ж.А.	доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Актаева К.	доктор филологических наук, профессор, университет имени Адама Мицкевича, Познань, Польша.
Абсадық А.А.	доктор филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А.Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Аасланд Е.	доктор философии (PhD), профессор
Бредихин С.Н.	доктор филологических наук, профессор, Северо-Кавказский федеральный университет, Ставрополь, РФ
Гайнуллина Ф.А.	кандидат филологических наук, доцент университет имени А. Бокейхана, Семей, Казахстан
Ермекова Т.Н.	доктор филологических наук, профессор, Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан
Есиркепова К.К.	кандидат филологических наук, профессор, Костанайский региональный университет имени А. Байтурсынова, Костанай, Казахстан
Жусипов Н.К.	доктор филологических наук, профессор, Торайгыров университет, Павлодар, Казахстан
Каранфил Г.	доктор философии (PhD), профессор, Комратский государственный университет, Кишинев, Молдова
Курбанова М.М.	доктор филологических наук, профессор, Ташкентский государственный университет узбекского языка и литературы им. Алишера Навои, Ташкент, Узбекистан
Камзабекулы Д.	академик НАН РК, доктор филологических наук, профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева, Астана, Казахстан
Курысжан Л.А.	кандидат филологических наук, профессор, Университет иностранных языков Ханкук, Сеул, Южная Корея
Онер М.	доктор философии (PhD), профессор, Эгейский университет, Измир, Турция
Олдфилд А.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Каролины Каролина, США
Пименова М.В.	доктор филологических наук, профессор, Институт иностранных языков, Санкт-Петербург, РФ
Сайфулина Ф.С.	доктор филологических наук, профессор, Казанский федеральный университет, Казань, Татарстан, РФ
Сенмез О.Ф.	доктор философии (PhD), профессор, Университет Токат Газиосманпаша, Токат, Турция

Адрес редакции: 010009, г. Астана., пр. Жумабаева, 4
Телефон/факс: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Вестник Евразийского гуманитарного института.
Собственник: «Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова».
Министерством информации и общественного развития Республики Казахстан Комитет информации постановлено на переучет № KZ92VPY00046970 17.03.2022
Подписано в печать 26.09.2025 ж. Формат 60*84 1\8. Бум. Типогр.
Тираж 200. Цена согласовано. Заказ № 89
Напечатано в издательстве «У.Е. Актаева»

©Евразийский гуманитарный институт имени А.К. Кусаинова

Chief Editor **Daurenbekova L.N.**
Candidate of Philological Science, Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute
Editor-in-Chief **Alimbayev A.E.**
Doctor of Philosophy (PhD), Associate Professor of the A.K. Kussayinov Eurasian Humanities
Institute

Editorial Board

Aimuhambet Zh.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Aktayeva K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Poznan Adam Mitskevich University, Poznan, Poland
Absadyk A.A.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Aasland E.	
Bredikhin S.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, North-Caucasus Federal University, Stavropol, RF
Гайнуллина Ф.А.	Candidate of Philological Sciences, Associate Professor Alikhan Bokeikhan University, Semey, Kazakhstan
Yermekova T.N.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kaz. National Women's Pedagogical University. Almaty, Kazakhstan
Yesirkepova K.K.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Kostanay Regional University named after A.Baitursynov, Kostanay, Kazakhstan
Zhusipov N.K.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Toraighyrov University, Pavlodar, Kazakhstan
Karanfil G.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Komrat Devlet Univerditesi, Kishinev, Moldova
Kurbanova M.M.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature named after Alisher Navoyi, Tashkent, Uzbekistan
Kamzabekuly D.	Academician of NAS RK, Doctor of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumilyov ENU, Astana, Kazakhstan
Kuryszhn L.A.	Candidate of Philological Sciences, Professor, Hankuk University of Foreign Studies Seoul Korea
Oner M.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Aegean University, Izmir, Turkey
Oldfield A.	Doctor of Philological (PhD), Professor, Coastal Carolina University Carolina, USA
Pimenova M.V.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Foreign Languages Institute, St-Petersburg, RF
Seifullina F.S.	Doctor of Philological Sciences, Professor, Kazan Federal University, Kazan, Tatarstan, RF
Senmez O.F.	(PhD), Professor, Tokat Gaziosmanpasa University, Tokat, Turkey

Editorial address: 010009, Astana., 4, Prospect Zhumabayev
Tel/Fax: (7172) 561 933; e-mail: eagi.vestnik@gmail.com, сайт: ojs.egi.kz

Bulletin of the Eurasian Humanities Institute.

Owner: «A.K. Kussayinov Eurasian Humanities Institute».

The Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan Information Committee decided to re-register No. KZ92VPY00046970 17.03.2022

Signed for printing 26.09.2025 Format 60 * 84 1 \ 8. Paper. Printing house

Circulation 200. Price agreed. Order No. 89

Printed in the publishing house of «U.E. Aktaev»

МАЗМҰНЫ / СОДЕРЖАНИЕ / CONTENTS

ТІЛ БІЛІМІ / ЯЗЫКОЗНАНИЕ / LINGUISTICS

АМИРОВА А.Б., БЕЙСЕНБАЙ А.Б., ШЫРЫН Х.	Қазақ, ағылшын тілдеріндегі «халық» ұғымының мақал-мәтелдердегі көрінісі	7
КАСПИХАН Б.К., СӘРСЕНБАЙ Ж.А., ИГИЛИКОВА С.И.	Тоныкөк ескерткішінің графикалық және орфографиялық ерекшеліктері	19
КОПБАЕВА Ж.Т., АБДИРАСИЛОВА Г.Қ., БЕКЕНОВА Г.Ш.	Түркі ескерткіштері тіліндегі есімдіктер мен қазіргі түркі тілдеріндегі параллельдер: көне жұрнақтар негізінде	31
ҚҰРМАНБАЙҰЛЫ Ш., ӘЛІМБЕК Г.	Әлихан Бөкейхан еңбектеріндегі мақал-мәтел қолданысы	43
МЫРЗАБАЕВА Б.Д., АЛКЕБАЕВА Д.А., БАЕШОВА Б.Ш.	Қазіргі тіл біліміндегі «тіл» және «сөз» ұғымдарының арақатынасы, сөздің прагматикалық мәні	64
НУСУПОВА А.Ж., ТОҚТЫБАЕВА Ж., ҚҰРМАНБЕКОВА З.Р.	Қазақ тіліндегі гибрид сөздер: жасалуы және қолданысы	78
ӨМІРБЕКОВА Ж.Қ.	Этномәдени компоненттің тіл мен мәдениет сабақтастығындағы орны	88
РАМАЗАНОВ Т.Б., СОЛТАНБЕКОВА А.Ә., ШОРТАНБАЕВ Ш.А.	Мектеп оқулықтары терминдерінің тілдік ерекшелігі («Құқық негіздері» пәні мысалында)	99

ӘДЕБИЕТТАНУ / ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ / LITERATURE STUDIES

АЙМҰХАМБЕТ Ж.Ә.	Есенғали Раушановтың «1932 жыл. Қазақстан» өлеңінде аштық зұлматының бейнеленуі	117
AMANKULOVA L.A., ZHAIKGASBAYEVA K.B.	Manifestations of national mentality in contemporary kazakh poetry	126
BAILIYEVA U.B., DADEBAEV ZH., DAUTOVA B.D.	The degree of equivalence in translating the concept of “qairat” (willpower) in A. Kunanbayev’s works	134
БАЙТУРИНА У.К., ШОМАНОВА Г.К.	Американский текст Ф. Достоевского. Идея и сюжет как открытия реализма	147

КЕМЕҢГЕР Қ.Р., ЖҰМАҒҰЛ С.Б.	Мағжан Жұмабайұлының «Ертегі» поэмасы: тарихи және көркемдік шындық	155
ҚАБЫЛОВ Ә.Д., ҚАМАРОВА Н.С., ШОҚАЙ М.Т.	Әбіш Кекілбайұлы – публицист	164
МӘДІБАЕВА Қ.Қ., МАҒАЗБЕКОВ Н.Ж., РАХМАНОВА Н.М.	Абайдың ақындық кітапханасы: ортағасырлық түркі поэзиясы дәстүрі	177
ТОҚТАР Г.М.	Тәуелсіздік идеясы алаш қаламгерлерінің басым бағыты	187

**ТІЛ ЖӘНЕ ӘДЕБИЕТТІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕМЕСІ /
МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ /
METHODOLOGY OF TEACHING LANGUAGE AND LITERATURE**

BAZARBЕКОВА D.M., ADILOVA ZH.K., SAMSENOVA G.S.	Application of precedent texts in russian language lessons	198
BEISENBAYEVA L.ZH.	Assessing students' oral proficiency in cooperative learning (cefr framework)	209
КҮЗЕМБЕКОВА Ж.Ж., ДЕМЕСИНОВА Ж.О.	Айтылым субтестілерінің құрылымы мен бағалау жүйесі	217

Ж.Ж. КҮЗЕМБЕКОВА¹ *Ж.О. ДЕМЕСИНОВА²

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Алматы, Қазақстан
(e-mail: zhanna_22@list.ru¹, demesinovaz@mail.ru²)

*АЙТЫЛЫМ СУБТЕСТІЛЕРІНІҢ ҚҰРЫЛЫМЫ МЕН БАҒАЛАУ ЖҮЙЕСІ

Аңдатпа. Мақалада айтылым субтесті тілдік тестілеудің күрделі формасы ретінде қарастырылады. Айтылым дағдысын бағалау тек тілдік білім деңгейін ғана емес, сонымен қатар коммуникативтік құзыреттілікті, тілдік бірліктерді дұрыс қолдану, ойды жүйелі жеткізу, сөйлеу мәдениеті мен прагматикалық мүмкіндіктерді меңгеру деңгейін айқындауды көздейді. Мақалада көтеріліп отырған мәселе ауызша сөйлеуді бақылау және бағалау жүйесін ұйымдастыруға қызығушылықтың артуымен байланысты. Қазақ тілі бойынша білімді бағалауға арналған тестілеу жүйесі, оның ішінде айтылым субтесті аталған мәселе бойынша ғылыми айналымдағы зерттеулердің аздығымен ғалымдардың қызығушылығын тудырып отыр. Зерттеу жұмысында осы саладағы ізденістердің нәтижесінде тест құрастыру мен өткізудің спецификалық өзгешеліктері мен тестілеудің қолданбалы мүмкіндіктері көрсетіледі. Жұмыста тілдік тестілеу саласындағы тілдік дағдыны, тілді білу деңгейін анықтау тәсілдерінің ғылыми-теориялық және қолданбалы тұстары зерттеліп, сипаттау әдісі арқылы әлемдік бірқатар тестілеу жүйелері қарастырылады.

Түйін сөздер: тест, тестология, тілдік тестілеу, айтылым, сөйлеу, тілдік дағды.

Кіріспе. Тілдік тестілеу тілдік құзіреттілікті өлшейтін құралдарды қарастыратын тіл білімінің бір саласы ретінде әр заманда әдіскерлердің, оқытушы-профессорлар мен зерттеушілердің назарында. Тілдік тестілеудің мақсаты құрылымдық лингвистиканың жетістіктерінің арқасында тестіленушінің оқытылатын тілдің жеке аспектілерін (грамматика, лексика, айтылым, емле) қаншалықты меңгергенін анықтау және өлшеу болып табылады [1, 1089].

Тілдік тестілеу айтылым, жазылым, оқылым және тыңдалым сияқты сөйлеу әрекетінің түрлері бойынша тілдік құзіреттілікті анықтауға бағытталады. Тілдік тестілер рецептивті және перцептивті сөйлеу дағдыларын бағалауда тиімділігін дәлелдеген өлшеу құралдары болып табылады.

Әлемдік тестология саласында тілдік тестілердің ішіндегі айтылым субтестін құрастыру ең күрделі мәселелердің бірі болып есептеледі. Айтылым субтесті ауызша тестілеудің бір түрі болып саналады.

Ауызша тестілеу – тестіленушінің ауызша айтуы негізінде сөйлеу қабілеті бағаланатын ауызша коммуникативтік құзыреттілікті тексеру процедурасы. Ауызша тестілеуді өз бетінше немесе кешенді коммуникация тестінің бөлігі ретінде жүргізуге болады. Ауызша сөйлеу дағдыларын тексеруге арналған айтылым субтестілерінің бірнеше түрі бар: автономды және интегративті, конструктивтік және тапсырмаға негізделген, табиғи және дыбыстық жазбаға негізделген.

* Мақала ҚР ҒЖБМ Ғылым комитеті қаржыландыратын АР19678059 «Қазақстан Республикасында мемлекеттік тілді деңгейлік оқытудың жүйесі» ғылыми жобасы аясында әзірленді.

Ауызша тестілеудің басқа тест түрлерінен негізгі айырмашылығы, сыналушыларға деген көзқарасында. Сөйлеу әрекетінің перцептивті түрлерін бақылайтын тестілерде бақылау-өлшеу материалдары негізгі рөл атқарады, ал тестілеуге қатысушылардың рөлі өте шектеулі – тест тапсырмаларын орындау кезінде тестілеушілер белгілеген шекарада әрекет ете отырып, өз ойын жеткізуге мүмкіндік бермейді. Ауызша тестілеуде бастысы – адамдар және олардың арасындағы әрекет. Бұдан шығатыны, ауызша тест құрастыру кезінде ең алдымен тестілеуге қатысушылардың тұлғалық ерекшеліктерін ескеру қажет. Дәл осы ерекшелігі айтылым тестілерінің негізгі қиындықтарының бірі болып табылады. Сондықтан қазіргі кезеңде тестологтардың басты міндеті қатысушылар арасындағы табиғи ауызша қарым-қатынасты қамтамасыз етіп, олардың жеке ерекшеліктерін ескеруге мүмкіндік беретін тестілерді әзірлеу болып табылады. Сонымен қатар, айтылым тесті кезінде сөйлеуді бағалауда жоғары объективтілік болу қажет [2, 125].

Айтылым субтестінің кең таралған формаларының бірі – сынаққа қатысушы әңгімелесушілердің табиғи тілдесуі. Әлемдік тәжірибеде телефон немесе бейне телеконференцияарқылы жүзеге асырылатын айтылым субтестілері тікелей тілдесу арқылы жүзеге асатын тестілерге қарағанда сирек кездеседі. Табиғи қарым-қатынас форматында өткізілетін сынақтар әрқашан екі жақты сипатта болады, себебі, бір сұхбаттасушы екінші сұхбаттасушының жауабына реакция беріп отырады және мұндай өзара әрекеттесу кезінде тілдесім сипатын өзгерту оңай. Керісінше, аудио тасымалдаушыға жазылған сынақтар бір жақты болып келеді. Өйткені, емтихан алушы жазбаға бейімделе алады, бірақ керісінше жағдай орын алуы мүмкін емес. Айтылым тестінің бұл түрінде сөйлеу әрекеті емес, сөйлеу өнімі бағаланатыны анық. С. Луоманың зерттеуі бойынша бірдей тұлғаларды тестілеудің екі түрі бойынша сынақтан өткізгенде шамамен бірдей нәтиже көрсеткен [3, 373].

Дегенмен, аудио тасымалдаушыларға жазылған сынақтар кезінде айырмашылықтар орын алған: сыналушылар жауабын аудиоға басу барысында олардың сөйлеуі ауызша сөйлеу стиліне сәйкес келмейді де кітаби стильге айналып кетеді. Сол себепті С.Луома жоғарыда аталған екі тест түрін біріктіру қажеттілігі туралы мәселені көтереді.

Айтылым субтестінің ерекшеліктері – бұл тесттің қатысушылардың сөйлеу дағдыларын, тілдік қабілеттерін және коммуникациялық дағдыларын бағалауға арналған аспектілері. Айтылым субтестінің негізгі ерекшеліктері мыналар [4, 131]:

1. Сөйлеу дағдылары: Айтылым субтесті қатысушылардың сөздерді дұрыс айту, интонация мен акцентті қолдану, сөйлеу жылдамдығы мен анықтылығын бағалайды.

2. Тілдік құрылым: Тест барысында грамматикалық құрылымдарды, сөз тіркестерін және сөйлемдерді дұрыс қолдану қабілеті тексеріледі.

3. Тақырыптық әртүрлілік: Айтылым субтестінде әртүрлі тақырыптар бойынша сөйлеу талап етілуі мүмкін, бұл қатысушылардың әртүрлі контексттерде өз ойын жеткізу қабілетін бағалауға мүмкіндік береді.

4. Коммуникациялық дағдылар: Тест барысында қатысушылардың тыңдау, жауап беру, пікір алмасу және сұрақ қою қабілеттері де бағаланады.

5. Креативтілік: Кейбір тапсырмаларда қатысушылардан шығармашылықпен ойлап, өз идеяларын еркін жеткізу талап етілуі мүмкін.

6. Уақыт шектеулері: Айтылым субтестінде уақыт шектеулері болуы мүмкін, бұл қатысушылардың қысқа мерзімде тиімді сөйлеу қабілетін тексеруге мүмкіндік береді.

7. Бағалау критерийлері: Тесттің нәтижелері нақты критерийлер бойынша бағаланады, мысалы, грамматикалық дұрыстық, лексикалық байлық, сөйлеудің логикасы мен құрылымы.

Айтылым субтесті – тіл үйренушілердің сөйлеу дағдыларын дамытуға және олардың тілдік деңгейін анықтауға арналған маңызды құрал. Ауызша сөйлеу дағдыларын бағалауға арналған субтестілер келесі формаларда жүзеге асуы мүмкін:

1) сұхбат – емтихан тапсырушы мен қабылдаушының арасында сыналушының шет тілінде ауызша сөйлеу дағдыларын (тыңдау дағдылары, монологтық және диалогтік дағдылар) анықтау мақсатындағы тікелей ауызша өзара әрекеттесуі. Емтихан қабылдаушы

сырттай әңгімелесушінің рөлін атқара отырып, әңгімелесуде басымдыққа ие болады, емтихан тапсырушыны бағыттайтын және оны шет тілінде тілдесуге ынталандыратын әдістерді қолдана отырып, сыналушыға бағыт-бағдар береді. Емтихан қабылдаушы мен емтихан тапсырушының әрекеттері белгілі бір дәрежеде бағдарламаланғанына қарамастан, емтихан тапсырушы сұрақтарға жауап таңдауға және өз көзқарасы мен бағасын айтуға ерікті;

2) талқылау/әңгімелесудің сұхбаттасудан айырмашылығы талқылау мен әңгімелесу кезінде тақырып таңдау сияқты бастамалар емтихан тапсырушыдан туындайды, яғни емтихан алушы әлі де әңгімелесушінің рөлін атқарады, бірақ көбіне тыңдаушы ретінде;

3) сұрақ-жауап формасы жеңіл сұрақтардан басталып, күрделі конструкциялармен жалғасатын логикалық байланысы жоқ сұрақтар тізбегінен тұрады. Айтылым субтестілерінде қолданылатын бұл форма негізінен тілді бастапқы деңгейде меңгерген сыналушыларға арналған;

4) ауызша хабарлама тест тапсырушыны қызықтыратын тақырыптардың біріне арналған 5–10 минутқа созылатын хабарламаны қамтиды. Хабарламаның тақырыбын таңдау ең қиын сәттердің бірі болып табылады, өйткені тақырып аса мамандандырылған және тек емтихан тапсырушының өзіне ғана түсінікті болмауы керек, сонымен бірге хабарланатын тақырып тым жалпылама және көпке белгілі болмауы тиіс;

5) рөлдік ойын – ауызша сөйлеуді бағалауда қолданылатын кең тараған әдістердің бірі. Ойынға қатысушының әрқайсына нақты нұсқаулар беріледі. Рөлдік ойындарға арналған жағдайлар әлеуметтік құзыреттілік немесе белгілі бір тілдік материалдағы дағдыларды бақылау мақсатында таңдалады;

6) ақпаратты қайта кодтау (суреттер сериясының сипаттамасы). Әдетте серия кемінде 4, көп дегенде 12 суреттен тұрады. Суреттерде қарапайым тақырыптар бейнеленеді. Суреттер ынталандыру үшін қолданылатын көрнекі құрал қызметін атқара отырып, түсіндіруге оңай келеді. Емтихан тапсырушылардың суретті сипаттауда лексикалық бірліктерді (синонимдер, ауыспалы мағынағы сөздер және т.б.) қолдануы бағаланады. Сипаттау барысында суретте маңызды рөл атқаратын элементтерді түсіндіретін лексикалық бірліктерді білмеу тест нәтижесіне кері әсерін тигізеді;

7) модификацияланған ақпаратты қалпына келтіру. Айтылым субтестілерінде қолданылатын бұл тәсіл бойынша сыналушыларға тапсырманы орындауға қажетті ақпараттың бір бөлігі ғана беріліп, мәтінді толықтыру ұсынылады немесе сөздер реті бұзылған сөйлемдерді қалпына келтіру тапсырылады. Бұндай тапсырмалар сыналушының мәнмәтінді түсінуін және синтаксистік құрылымдардың заңдылықтарын меңгеруін тексеруге мүмкіндік береді.

Ғалымдардың пайымдауынша, айтылым субтестілері шамадан тыс стандартталған болмауы керек. Себебі, қатаң регламент пен нормаларды сақтау талабы сыналушылардың индивидуалды қасиеттерін ескеруге кедергі келтіреді. Олай дейтініміз ауызша сөйлеу кезінде сөйлеушілердің вербалды және бейвербалды амалдарды қолдануы және түрлі экстралингвистикалық факторлар ескеріледі. Оған қоса, ауызша сұхбаттасулар кезінде сыналушылардың психофизиологиялық ерекшеліктеріне де аса мән беріледі. Себебі, табиғатынан тұйық адамдарға қарағанда пысық, шапшаң және мінезі ашық адамдарға өзге адаммен тілдесу оңайға түседі.

Жалпы алғанда, ауызша сөйлеу дағдыларын тексеру мәселесі көптеген заманауи шетелдік және отандық әдіскерлердің зерттеу нысанына айналып отырғанына қарамастан, айтылым субтестілерінің теориялық және практикалық мәселелері әлі де жеткілікті зерттелмеген.

Әдістеме және зерттеу әдістері. Кеңестік ғылымда тест ұғымына байланысты алғашқы анықтамалар С.Г.Геллерштейн және С.И.Федоров сынды психологтарға тиесілі. С.И.Федоровтың пікірінше, тестіленушінің бойында белгілі бір қабілеттердің болуын талап ететін тапсырмалар басты өзегін құрайтын тапсырмалар жиынтығы тест деп аталады [5, 16]. С.Г.Геллерштейн тестті «белсенділіктің белгілі бір түрін ынталандыратын, сандық

және сапалық бағалауға сәйкес белгілі бір қызмет түрлерінің даму сипатын анықтауға мүмкіндік беретін сынақ эксперименті» деп анықтайды [6, 37].

Тестілеу тарихы ұзақта жатыр. Ғылыми дерекерге сүйенсек, алғашқы тестілеу 4 мың жыл бұрын қолданылған. Дегенмен, педагогикалық тестілеуді қазіргі сипатында жүзеге асыру XIX ғасырдың аяғында басталды. Өлшеу әдісі сипатындағы тестілеу мен тест терминдері XIX ғасырдың 90-шы жылдары енгізілген. Бұл ұғымдарды XIX ғасырда ғылыми айналымға әкелген америкалық психолог Дж.Кэттел болды [7, 373].

Тілдік тестілеу – бұл өткен ғасырдың алғашқы жылдарында АҚШ-та пайда болған тестілеудің ерекше категориясы. Бүгінге дейін тілдік тестілеу білім берудегі бағалаудағы негізгі педагогикалық құрал болып келді. Бұндай тестілер тілдік білім мен дағдыларды бақылау мен бағалаудың негізгі құралы ретінде қызмет етеді. Сол себепті қазіргі тестологияда көптеген зерттеу жұмыстары тілдік тестілеуді өткізу мен ұйымдастырудың жаңа әдістерін іздеуге арналады.

Тілдік тестілеу үшін тестілеудің технологиялық әдістерін дұрыс таңдау өте маңызды. Себебі тест бойынша шынайы әрі нақты нәтижелер алу, тест параметрлерін анықтау сияқты мәселелер тестілеу әдісінің дұрыс таңдалуына байланысты.

Тілдік тестілеудің ішінде ұйымдастырылуы мен өткізілуі тұрғысынан айтылым субтесті күрделі сипатқа ие. Айтылым – қоғамда-қатынас жасау, өз көзқарасын білдіріп, болмысын таныту үшін қолданатын маңызды сөйлеу дағдысы. Әлемде айтылым дағдылары бойынша күзиреттіліктерді бағалауға арналған тестілеу нәтижелері халықаралық ұтқырлық бағдарламалары үшін, шетелге жоғары оқу орнына түсу және жұмысқа орналасу үшін маңызды болып саналады [8, 198]. Айтылым субтесті еліміздегі және шетелдегі тілдік тестілердің басым көпшілігінің құрамдастарының бірі болып табылады. Айтылым субтестінің кеңінен таралуына бүгінгі таңдағы тілдерді оқыту мен бағалау үдерістерінде коммуникативтік күзиреттілікті меңгерту міндетінің басымдыққа ие болуымен байланысты (Fulcher, 2000). Жылдар бойы лингводидактика мен тілдік бағалауда айтылым субтестінің басымдыққа ие болғанына қарамастан, айтылым дағдысына арналған тестілер сенімді және негізделген тұжырымдар жасау мен бағалауды қиындататын материалдық емес құрылым ретінде қарастырылды. Бұл айтылымның динамикалық сипатына, сөйлеудің монолог, диалог, топтық талқылау сияқты түрлі формаларда жоспарланған немесе дайындықсыз күйде жүзеге асуына байланысты [9, 15].

Жұмыстың зерттеу материалын әлемдегі тілдік тестілеу жүйелерінің құрылымындағы айтылым субтестілерінің түрлері мен спецификалары құрайды. Тілдік тестілеу жүйелерінің ерекшелігін қарастыру үшін талдау, жүйелеу, сараптау сияқты теориялық әдістер тобы пайдаланылды. Әлемдік тест жүйелеріндегі айтылым субтестінің индикаторлық көрсеткіштері топтастыру әдісінің негізінде айқындалды. Синтездеу әдісі арқылы жалпы тестологияға қатысты ұғымдарға түсініктеме берілді. Тестілеу жүйелеріндегі тапсырмалардың артықшылықтары мен кемшіліктерін анықтау мақсатында салыстыру әдісі қолданылды. Сонымен қатар, шетелдік және отандық тест жүйелерін салғастыру арқылы еліміздегі жүйенің ұтымды және кемшін тұстары айқындалды. Көрсетілген әдістер зерттеу міндеттеріне сай кешенді сипатта реттілікпен қолданылды.

Талқылау мен бақылау. Шет тілі бойынша коммуникативтік күзиреттіліктің деңгейін анықтауға арналған ауызша емтихандар маңыздылығының артуына байланысты айтылым субтестін өткізудің оңтайлы форматын таңдау мәселесі ерекше өзекті болып табылады.

Айтылым субтестін ұйымдастыруда Кембридж университетінің ғасырға жуық тәжірибесі бар. Кембридж университеті өткізген ағылшын тілін меңгеру сертификатын алуға арналған ең алғашқы емтиханында (Certificate of Proficiency in English – CPE) сөйлеу дағдыларын тексеруге арналған айтылым субтесті қолданылған.

Қазіргі таңда Кембридж синдикаты жүргізетін емтихандардың арасында ауызша сөйлеу дағдыларын бақылаудың бірыңғай үлгісін анықтау қиын. Мәселен, IELTS (International English Language Testing) емтиханы 1+1+1 форматында өтеді, яғни бір тест тапсырушы, бір сұхбаттасушы экзаменатор және бір бағалаушы экзаменатор. Тест

тапсырушының жауабы басынан аяғына дейін аудиоға таспаланады және кейінірек бағалаушы экзаменаторлар тыңдап, баға қояды.

Басқа емтихандар ауызша сөйлеу дағдыларын топтық тестілеу арқылы тексереді, Яғни, бір уақытта екіден көп үміткер бағаланады. Мұндай емтихан түріне ағылшын тілі мұғалімдеріне арналған CEELT (Certificate in English for English Language Teachers) сертификатын жатқызуға болады. Кембридж университеті өткізетін емтихандардың көпшілігінде (KET, PET, FCE, CAE) айтылым деп аталатын компонент «жұптық» тестілеу түрінде жүзеге асырылады.

Ағылшын тілі бойынша тілдік құзіреттілікті анықтаудағы әлемдегі ең танымал тестілеу жүйелерінің бірі – IELTS. Аталған тест жүйесі Ұлыбританияға, Канадаға, Австралияға және Жаңа Зеландияға оқуға түсу және қоныс аудару үшін тапсырылатын ағылшын тілі сынағы. IELTS тесті Cambridge ESOL Examinations, DP: IELTS Australia және Британдық кеңеске тиесілі.

IELTS тестінің үш түрі бар: Academic IELTS (академиялық); General Training IELTS (жалпы); IELTS Life Skills (Common European Framework of Reference шкаласы бойынша A1 немесе B1 деңгейінде сөйлеу және тыңдаумен тең).

Нәтижелер. IELTS Speaking емтиханы – 3 бөлімнен тұратын үміткер мен емтихан алушы арасындағы сұхбат. Ұзақтығы шамамен 15 минут. Жалпы IELTS және академиялық IELTS тестілерінің айтылым бөлімі бірдей. Емтиханның қалған бөлігі сияқты сөйлеу бөлімі де алдын ала дайындықты қажет етеді.

1-кесте. IELTS Speaking-тің құрылымы

Тестілеу кезеңдері	Сипаттамасы
Бірінші кезең	IELTS Speaking-тің бірінші бөлімі танысу кезінде қолданылатын салыстырмалы түрде қарапайым сұрақтардан тұрады: сыңалушының өзі туралы, хоббиі, отбасы, тұрғылықты жері сияқты тақырыптарға қатысты. Бұл бөлім қарапайым болып көрінгенмен, өзіндік қиындығы бар. Өйткені, үміткерлер қарапайым сұрақтарға тым қарапайым жауап беру жеткілікті деп ойлайды. Тест тапсырушылар тақырыпты ашуға, өрбітуге және грамматикалық құрылымдардың әртүрлілігіне баса мән беру керек.
Екінші кезең	Екінші бөлімде үміткерлерге тақырыптық картадағы сұрақтарға жауап бере отырып, ұзақтығы 1-2 минут болатын монолог құрастыру ұсынылады. Дайындалуға шамамен бір минут уақыт беріледі. Мұнда маңызды аспект – жауаптың толықтығы, яғни барлық тармақтарға тоқталу, тұжырымын дәйектеуге тырысу. Көбінесе бұл бөлімде қандай да бір атақты не болмаса тарихи тұлғаны, бағдарламаны, фильмді немесе кітапты, затты, оқиғаны немесе орынды сипаттау қажет.
Үшінші кезең	Үшінші бөлімде үміткерлер лексикалық қоры мен грамматикалық құрылымдарды меңгеру дәрежесін көрсету мүмкіндігіне ие. Себебі, бұл бөлімде тілдесім білім, саяхат, қоғамдағы өзгерістер, елдер, өнер, тарих, ойын-сауық, технологиялар тақырыптары бойынша абстрактілі, дерексіз ұғымдарды баяндауға арналады. Үміткерге қазіргі жағдайды сипаттау немесе бағалау, белгілі бір уақыт кезеңінде болған өзгерістерді салыстыру немесе сипаттау және болашақтағы жағдайды болжау ұсынылады. Жақсы жауап логикалық байланысқан 7-10 сөйлемнен тұрады. IELTS емтиханының осы бөлігінде жоғары ұпай алу үшін күрделі грамматикалық құрылымдарды, сөз тіркестерін, фразалық етістіктерді, фразеологиялық бірліктерді сенімді түрде меңгергенін көрсету керек. Маңызды аспектілердің бірі – үміткердің жеке дыбыстарды айтуы ғана емес, сөйлеуінің жалпы интонациялық үлгісі мен ырғағы [10, 336].

TOEFL – ағылшын тілін меңгеру дәрежесін анықтауға арналған стандартталған тест. Оның нәтижелері ағылшын тілінде сөйлемейтін елдердің үміткерлерінің АҚШ, сондай-ақ Еуропа мен Азия университеттеріне құжат тапсыру кезінде ағылшын тілін меңгеру деңгейін растау үшін пайдаланылуы мүмкін. 1962 жылы АҚШ университеттерінде білім алғысы келетін шетелдіктер мен ағылшын тілінде сөйлемейтіндер үшін ағылшын тілінен тестілеуді қамтамасыз ету мәселесін шешу үшін Ұлттық кеңес құрылды. Бұл кеңестің шешімімен TOEFL әзірлеу ұсынылды. Тест бастапқыда Стэнфорд университетінің қолданбалы лингвистика орталығында лингвистика профессоры доктор Чарльз А. Фергюсонның басшылығымен әзірленген [11, 415].

Тесттің бірнеше нұсқасы бар: қағаз нұсқасы (PBT - қағазға негізделген тест), компьютерлік нұсқасы (CBT - компьютерлік тест), Интернет нұсқасы (iBT - интернетке негізделген тест) және өз бетінше үйде тапсыруға арналған Интернет нұсқасы (Home Edition). Қазіргі уақытта көптеген университеттерде iBT нұсқасы қолайлы болып саналады, өйткені ол оқылым, тыңдалым және жазылым тапсырмаларын ғана емес, сонымен қатар айтылым тапсырмаларын қамтиды [12, 23].

iBT TOEFL тестінің айтылым субтесті төрт тапсырмадан тұрады: бір дербес және үш біріктірілген тапсырма. Жалпы 17 минут беріледі.

2-кесте. TOEFL Speaking-тің құрылымы

Тапсырма түрі	Сипаттамасы
Дербес тапсырма	Тест тапсырушы жалпы тақырып бойынша өз пікірін білдіріп, таңдалған әрекетін негіздеуі керек. Тапсырмалар үміткерлердің өз ойларын ағылшын тілінде анық және дәйекті түрде жеткізу қабілетін тексереді. Жауап беру барысында үміткер жеке тәжірибесін пайдалану керек. Бастысы, тақырыптан ауытқымай өз пікірін білдіруі керек. Әр жауапқа дайындалуға 15 секунд, ал жауаптың өзіне 45 секунд беріледі.
Кіріктірілген тапсырма	Бұл тапсырмада мәтін үзіндісін оқып, қысқаша академиялық лекцияны немесе әңгімені тыңдап, мәтін мен аудиожазбадан алынған ақпаратты салыстыратын сұрақтарға жауап беру керек. Әр тапсырманы дайындауға 30 секунд және жауап беруге 60 секунд уақыт беріледі.
Академиялық тақырыптағы аудио жазба	Үміткерлер академиялық тақырыптарға лекцияны тыңдап, көтерілген мәселенің ықтимал шешімдерін өз сөзімен баяндап беруі керек. Тапсырмаға дайындалуға 20 секунд, жауап беруге 60 секунд беріледі.
Қорытынды тапсырмада	Соңғытапсырмада белгілі бір терминнің мағынасын түсіндіріліп, мысалдар келтірілетін дәрісті қайтадан тыңдау керек. Тест тапсырушының міндеті – мысалдар мен терминге берілген анықтаманың арасындағы байланысты түсіндіру. Кіріктірілген тапсырмаларда адамның оқыған және естіген ақпарат негізінде қаншалықты салыстырып, қорытынды шығаратынын тексеру басты мақсат болып табылады [13, 47].

1992 жылы посткеңестік кеңістіктегі жаһандық әлеуметтік-саяси қайта құрулар аясында Ресей Федерациясында шет тілі ретінде орыс тілінен лингводидактикалық тестілеудің мемлекеттік жүйесі (ТРКИ) қалыптаса бастады. Бұл жүйені құрудың өзектілігі Ресейді халықаралық білім беру қауымдастығына біріктіру және оның мәдени және тілдік мұрасына қызығушылықты арттыру қажеттілігінен туындады. Аталмыш тестілеуді М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу мемлекеттік университеті, Ресей Халықтар достығы университеті, А.С. Пушкин атындағы Мемлекеттік орыс тілі институты, Санкт-Петербург мемлекеттік университетінің ғалымдары құрастырды.

Орыс тілінен екінші деңгейдегі шет тілі ретінде тестілеудің (ТРКИ-II) айтылым субтестінде 15 тапсырма беріледі.

3-кесте. Орыс тілінен екінші деңгейдегі шет тілі ретінде тестілеудің құрылымы

Тапсырма түрі	Сипаттамасы
1-12 тапсырма	Бұл тапсырмалар интенцияға беріледі. Бұл тапсырмаларды дайындықсыз орындау керек. Тапсырма ретінде белгілі бір жағдаят бойынша диалогқа түсу және өз сөйлеуінде антонимдерді немесе бұйрық рай формасындағы етістікті қолдану; репликаларға жауап беру; мәтінді белгілі бір интонацияда оқу сияқты тапсырмалар берілуі мүмкін.
13-тапсырма	Видеофрагментті сипаттауға арналады. Тест тапсырушы видеоны сипаттап, сюжетте орын алған жағдайдың себеп-салдарын түсіндіруі тиіс.
14-тапсырма	Тестіленуші экзаменатормен диалогқа түседі. Сыналушы берілген тапсырмаға сәйкес диалогты бастауы керек. Дайындыққа үш минут уақыт беріледі.
15-ші тапсырма	Тест тапсырушы тестілеушімен арнайы тақырып аясында 10 минуттық талқылауға қатысуы тиіс. Бұл тапсырмада дайындыққа уақыт берілмейді. Талқылау барысында сыналушы өз көзқарасын дәлелдеп, аргументтер келтіріп сөзін дәйектей алу керек [14, 150].

Нәтижелер. Қазақстандық білім берудің қазіргі даму сатысында тестілеудің рөлі айрықша. Ізденістен, нәтижелерде бар. Тестілеу, әсіресе тілді оқытуда, тілдік құзыреттіліктерді анықтауда кеңінен қолданыла бастады. Бұл ретте тест тапсырмаларының формасы мен мазмұнын жан-жақты зерделеу, тұтастай алғанда, тест тапсырмаларын құрастыру үдерісін және оның тиімділігін мониторингтен өткізу маңызды. Қазақ тілін тестілеу тәжірибесінің енгізілгеніне біраз уақыт болса да, қазақ тілін меңгеру деңгейін анықтауға арналған тест жүйесінің әлі де жетілдірілетін тұстары бар.

Қазақ тілінің қолданыс аясының кеңеюі және Қазақстан Республикасы азаматтарының ғана емес, шетелдіктердің де қызығушылығының артуы оқу-ағарту ұйымдары мен ғылыми-зерттеу орталықтарында қазақ тілін ана тілі және шет тілі ретінде оқытудың әдістемелік жүйесін одан әрі дамытуды, сәйкесінше қазақ тілі бойынша білім деңгейін, тілдік құзыреттілігін анықтаудың әдістері мен құралдарын жетілдіруді талап етіп отыр. Бұл қазақ тілі бойынша білім мазмұны мен меңгерілген тілдік білімді бағалаудың сапасына деген көзқарастың өзгеруіне әкелді. Осы жағдайларда тест тапсырмаларының сенімділігі мен шынайылығына ерекше назар аударыла бастады.

Қазіргі таңда қолданыстағы «ҚАЗТЕСТ» жүйесіндегі айтылым субтесті бойынша тапсырмалар әлі де жетілдірілу үстінде. Бұл, біріншіден, интернет-технологиялардың мүмкіндіктерін жете ескерілмегендігімен байланысты болса, екіншіден, әртүрлі санаттарға тиесілі Қазақстан Республикасы азаматтарының, сондай-ақ қазақ тілін үйренетін шетелдіктердің қазақ тілі бойынша тілдік құзыреттілігін анықтау кезінде әртүрлі талаптарға жарамды (орыс тілінде – валидный) тест тапсырмаларын құрастырудың лингвистикалық тетіктерінің жетілдірілмегендігімен де түсіндіріледі.

Қазіргі лингвистика мен лингводидактикада қазақ тілін екінші тіл ретінде меңгеру деңгейін өлшеу мақсатында әртүрлі тестілік жүйелер тәжірибеге енді. Алайда тестілік жүйелерде жазылым, оқылым, тыңдалым және лексика-грамматика бөліктерінен басқа айтылым бөлігі бойынша субтестінің жарамдылығы мен шынайылығы әлі де айқын емес. ҚАЗТЕСТ бөлімдерінің ішінде ең кеш енгізілгені де айтылым субтесті. ҚАЗТЕСТ ерекшелігі келесіде:

- жалпы ҚАЗТЕСТ қағаз күйінде және электронды түрде өткізіледі;
- қағаз күйінде тест тапсырушылар айтылым субтестін тапсырарда жазылым, оқылым, тыңдалым және лексика-грамматика бөліктерін тапсырып болған соң арнайы аудиторияға барады;
- тестілеу орталығының өкілі нұсқауымен тест парағында жазылған тапсырмалар бойынша ауызша жауабын арнайы диктофонға жазады;

- электронды түрде өткізілетін тестілудің айырмашылығы тестіленушілердің компьютер класында отырып тест тапсыруында;
- электронды нұсқадағы айтылым субтестінде де тестіленушінің жауабы диктофонға басылады;
- арнайы әңгімелесуші тестор болмайды [15, 71].

Әлемдік тәжірибелерге сүйене отырып, ҚАЗТЕСТ жүйесі жылдан жылға жетілдірілуде. Қазіргі айтылым субтестін өткізуде сұхбаттасушы экзаменатор қатыспайды. Тестіленушінің жауабы аудиоға таспаланады. Таспаланған хабарлама бойынша сөйлеушінің ауызша сөйлеу құзіреттілігін бағалау қиынға соғатыны рас. Себебі, ауызша сөйлеудің құрамдастары болып саналатын ым-ишара, дене қозғалысы, бет-әлпетінің өзгеріп отыруы және басқа да бевербалды амалдар ескерілмейді. Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрінің «ҚАЗТЕСТ қазақ тілін меңгеру деңгейін бағалау жүйесі бойынша қағидаларды бекіту туралы» бұйрығына сәйкес, айтылым субтестін өткізуде тестіленушілермен арнайы мамандар сұхбаттасатын болады. Әлемдік озық тест үлгілерінің тәжірибесін зерттеп, қазақ тілі бойынша тілдік құзіреттілікті анықтауға арналған тестілерді жетілдіру жұмыстары жалғасын табуы тиіс.

Қорытынды. Айтылым субтесті – бұл тест тапсырушының ауызекі тілдегі коммуникативтік құзыреттілігін жан-жақты бағалауға бағытталған маңызды сынақ түрі. Тесттің форматы мен бағалау критерийлерін білу және оған дұрыс дайындалу табысты нәтижеге жетудің кепілі болып табылады.

Айтылым субтестінің спецификасы бірнеше аспектілерді қамтиды: тест тапсырушының ауызекі түрде ойын еркін және түсінікті жеткізе алу қабілетін бағалау; коммуникативтік құзыреттілікті, яғни әртүрлі жағдайларда тілді қолдана білуді анықтау.

Тестілеу жүйесі бойынша әлемдегі алдыңғы қатарлы ғылыми ұжымдар мен мектептердің тәжірибесіне жүгінбей, еліміздегі тестология саласындағы ғылыми-зерттеу қызметін ұйымдастыру оңай емес. Қандай да бір тіл бойынша білімді бағалауға арналған тестілерді құрастыру үшін белгілі бір эталон керегі сөзсіз. АҚШ, Ресей сияқты мемлекеттерде тестология күрделі ізденістерден өтіп, әлемдік тестологияға қомақты материал ұсынып, жоғары мәртебеге ие болып отыр. Бүгінгі таңда қазақ тілі бойынша тестілеу жүйесінде кездесетін көптеген мәселелер дамудың белгілі бір кезеңінде АҚШ пен Ресей Федерациясының академияларында да орын алған. Шетелдегі тілдік тестілеудің тарихи дамуын талдау еліміздегі қазақ тілі бойынша субтестілерді жетілдіріп, тестілеуде қолданылып жүрген сәтсіз не болмаса тиімсіз әдістемелерді қайта қарастыруға мүмкіндік береді.

Тілдік тестілеудің құрамдастары ретінде сипатталатын субтестілер білімді бағалау құралы ретінде анықталады және мемлекеттік тілді меңгеруге, тілді үйрену әрекетін дамытуға және ынталандыруға бағытталған тетіктің маңызды қызметін атқарады. Қазақ тілі бойынша білімді бағалауда отандық ҚАЗТЕСТ жүйесі қолданылады. Елімізде тілдік білімді тест түрінде бағалау мемлекеттік деңгейдегі іс-шара ретінде қарастырылып отыр. Себебі, мемлекеттік тіл бойынша тестілеу жүйесін регламенттеу тілді білуге қойылатын талаптарды анықтау, тілдік білімді бағалау және оны үйрену әрекетін ынталандыру секілді маңызды қызметтерді іске асыруға септігін тигізеді.

Қазіргі лингвистика мен лингводидактикада қазақ тілін екінші тіл ретінде меңгеру деңгейін өлшеу мақсатында әртүрлі тестілік жүйелер тәжірибеге енді. Алайда тестілік жүйелерде жазылым, оқылым, тыңдалым және лексика-грамматика бөліктерінен басқа айтылым бөлігі бойынша субтестінің жарамдылығы мен шынайылығы әлі де айқын емес. Осымен байланысты қазақ тілін тестілеу жүйесінің айтылым субтесті мен ағылшын және орыс тілдері бойынша айтылым субтестілерін салыстыру нәтижесінде анықтаған айырмашылықтар көптеген мәселенің шешімін табуға көмектеседі.

Әдебиеттер

1. Бахарлу Х. Из истории стандартизованных языковых тестов IELTS и TOEFL (на основе анализа соответствия теориям языкового тестирования) // Молодой ученый. – No 8 (88). – 2015. – С. 1089-1094.
2. Цатурова И.А., Балуян С.Р. Тестирование устной коммуникации: учеб.-метод. пос. – М.: Высшая школа, 2004. – 127 с.
3. Luoma S. Assessing Speaking. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – P. 373-381.
4. Isaacs T. Assessing speaking, in Handbook of Second Language Assessment. eds D. Tsagari J. Banerjee. Boston MA. – Vol. 12. – Berlin: De Gruyter, 2016. – P. 131-146.
5. Федоров С.И. Тестирование в обучении иностранному языку // ИЯШ. 1986. – №2. – С. 16-20.
6. Геллерштейн С.Г. Прогностическая ценность тестов в связи с упражнениями // Тесты. (Теория и практика). – М.: Наука, 1928. – С. 37-53.
7. Cattell J. McK. (1890). Mental tests and measurements. – Mind, 1890. – P. 373-381.
8. Fulcher G. Assessing second language speaking. Language Teaching, 48. – 2015. – P. 198–216. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0261444814000391>.
9. Carter R., McCarthy M. Spoken grammar: Where are we and where are we going? Applied Linguistics, 38. – 2017. – P. 1-20. DOI: <https://doi.org/10.1093/applin/amu080>.
10. Яковлева А.С. Об особенностях подготовки к субтесту «Говорение» в структуре международного экзамена IELTS. В Сб.: Мир без границ: русский язык как иностранный в международном образовательном пространстве. Материалы Международной научно-практической конференции. Псков. – 2020. – С. 336-342
11. Sharpe P.J. TOEFL IBT. – 13th ed. / P.J. Sharpe. - N.Y.: Baron's Educational series. – 2006. – 817 p.
12. Bakri H. Evaluating and Testing English Language Skills: Benchmarking the TOEFL and IELTS Tests // International Journal of English Linguistics, 12(3). – 2022.
13. Umirov S. The Future of Language Assessment: Enhanced TOEFL IBT takes the Lead over IELTS for Students' Success // American Journal of Philological Sciences. – 2023, 3(07). – P. 47-55.
14. Захарова А., Лукьянов Е., Парецкая М., Шакира Г. Учебно-тренировочные тесты по русскому языку как иностранному В2-С1: Учебное пособие, Выпуск 4. Аудирование, Говорение. – СПб.: Златоуст, 2012. – 168 с.
15. Абдыхаликов А., Оценка уровня владения государственным языком гражданами в Республике Казахстан. Педагогические измерения. – Общественно-гражданской ответственностью «Научно-исследовательский институт школьных технологий». – 2012. – С. 71-74.

Ж.Ж. КУЗЕМБЕКОВА, Ж.О. ДЕМЕСИНОВА

Казахский национальный университет им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан

СТРУКТУРА И СИСТЕМА ОЦЕНОК СУБТЕСТОВ ПРОИЗНОШЕНИЯ

Аннотация. В статье рассматривается субтест говорения как один из сложных форм языкового тестирования. Оценка навыков произношения предполагает определение не только уровня языковых знаний, но и коммуникативной компетентности, уровня правильного использования языковых единиц, системного изложения мысли, овладения культурой речи и прагматическими возможностями. Рассматриваемая в статье проблема связана с растущим интересом к организации системы контроля и оценки устной речи. Система тестирования для оценки знаний казахского языка, включающая субтест по говорению, представляет интерес для ученых в связи с отсутствием научных исследований по этому вопросу. В работе будут освещены особенности разработки и реализации тестов, а также возможности применения тестирования как результат исследований в этой области. В работе рассматриваются научные, теоретические и прикладные аспекты методов определения языковых навыков и уровня владения языком в

области языкового тестирования, а также анализируется ряд мировых систем тестирования с использованием описательного метода.

Ключевые слова: тест, тестология, языковое тестирование, говорение, речь, языковые навыки.

J.J. KUZEMBEKOVA, J.O. DEMESSINOVA

Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan

STRUCTURE AND EVALUATION SYSTEM OF PRONUNCIATION SUBTESTS

Annotation. The article discusses the speaking subtest as one of the complex forms of language testing. Assessment of pronunciation skills involves determining not only the level of language knowledge, but also communicative competence, the correct use of language units, systematic expression of thoughts, mastery of speech culture and pragmatic capabilities. The problem considered in the article is related to the growing interest in organizing a system of control and assessment of oral speech. The testing system for assessing knowledge of the Kazakh language, including the speaking subtest, is of interest to scientists due to the lack of scientific research on this issue. The work will highlight the features of the development and implementation of tests, as well as the possibilities of using testing as a result of research in this area. The work considers scientific, theoretical and applied aspects of methods for determining language skills and language proficiency in the field of language testing, and also analyzes a number of world testing systems using the descriptive method.

Key words: test, testology, language testing, speaking, speech, language skills.

References

1. Baharlu H. İz istorii standartizovannyh iazykovykh testov IELTS i TOEFL (na osnove analiza sootvetstvia teoriyam iazykovogo testirovaniya) // Molodoi uchenyi. – No 8 (88). – 2015. – S. 1089-1094.
2. Saturova İ.A., Baluian S.R. Testirovanie ustnoi komunikasii: ucheb.-metod. pos. – M.: Vysshaia škola, 2004. – 127 s.
3. Luoma S. Assessing Speaking. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – P. 373-381.
4. Isaacs T. Assessing speaking, in Handbook of Second Language Assessment. eds D. Tsagari J. Banerjee. Boston MA. – Vol. 12. – Berlin: De Gruyter, 2016. – P. 131-146.
5. Fedorov S.İ. Testirovanie v obuchenii inostrannomu iazyku // İAŞ. 1986. – №2. – S. 16-20.
6. Gelerstein S.G. Prognosticheskaia senöst testov v sväzi s uprajneniami // Testy. (Teoria i praktika). – M.: Nauka, 1928. – S. 37-53.
7. Cattell J. McK. (1890). Mental tests and measurements. – Mind, 1890. – P. 373-381.
8. Fulcher G. Assessing second language speaking. Language Teaching, 48. – 2015. –P. 198–216. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0261444814000391>.
9. Carter R., McCarthy M. Spoken grammar: Where are we and where are we going? Applied Linguistics, 38. – 2017. – P. 1-20. DOI: <https://doi.org/10.1093/applin/amu080>.
10. İakovleva A.S. Ob osobnostäh podgotovki k subtestu «Govorenie» v strukture mejdunarodnogo ekzamina IELTS. V Sb.: Mir bez granis: ruski iazyk kak inostrannyi v mejdunarodnom obrazovatelnom prostranstve. Materialy Mejdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferensii. Pskov. – 2020. – S. 336-342.
11. Sharpe P.J. TOEFL IBT. – 13th ed. / P.J. Sharpe. - N.Y.: Baron's Educational series. – 2006. – 817 p.
12. Bakri H. Evaluating and Testing English Language Skills: Benchmarking the TOEFL and IELTS Tests // International Journal of English Linguistics, 12(3). – 2022.
13. Umirov S. The Future of Language Assessment: Enhanced TOEFL IBT takes the Lead over IELTS for Students' Success // American Journal of Philological Sciences. – 2023, 3(07). – P. 47-55.
14. Zaharova A., Lükänov E., Pareskaia M., Şakira G. Uchebno-trenirovochnye testy po ruskomu iazyku kak inostrannomu V2-S1: Uchebnoe posobie, Vypusk 4. Audirovanie, Govorenie. – SPb.: Zlatous, 2012. – 168 s.

15. Abdyhalikov A., Osenka urovnä vladenia gosudarstvennym iazykom grajdanami v Respublike Kazahstan. Pedagogicheskie izmerenia. – Obşestvo s ogranichennoi otvetstvenöstü «Nauchno-issledovatelski institut şkölnyh tehnologi». – 2012. – S. 71-74

Авторлар туралы мәлімет:

Күзембекова Жанна Жалайырқызы – философия докторы (PhD), әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің аға оқытушысы, Алматы, Қазақстан.

Күзембекова Жанна Жалайровна – доктор философии (PhD), старший преподаватель Казахского национального университета им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Kuzembekova Zhanna Zhalairovna – doctor of Philosophy (PhD), Senior Lecturer of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Демесінова Жұлдыз Октябрьқызы – әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің докторанты, Алматы, Қазақстан.

Демесинова Жұлдыз Октябриновна – докторант Казахского национального университета им. Аль-Фараби, Алматы, Казахстан

Demessinova Zhuldyz Oktabrinovna – doctoral student of Al-Farabi Kazakh National University, Almaty, Kazakhstan.

Техникалық редакторлар: **М. Аманғазықызы, А.Т. Жұмсақбаев**

Компьютерде беттеген: **Ж.Қ. Оспан**

Еуразия гуманитарлық институтының ХАБАРШЫСЫ. 2025. – 3.
– Астана: А.Қ. Құсайынов атындағы Еуразия гуманитарлық институты.
– 228 б.

Жарияланған материалдар автордың көзқарасын білдіреді, олар журналдың редакциялық алқасының пікірімен сәйкес келмеуі мүмкін. Жарияланымдардағы деректер мен мәліметтердің дұрыстығына автор жауап береді.